

Бојан Т. ЧОЛАК*
Институт за књижевност и уметност
Београд

Оригинални научни рад
Примљен: 30. 9. 2022.
Прихваћено: 22. 2. 2023.

ПУТОПИСИ МИЛОРАДА ПАВЛОВИЋА И ИСИДОРЕ СЕКУЛИЋ: ЈЕДНА ПАРАЛЕЛА

Епоха модерне у српској књижевности обележена је као „златно доба” (П. Палавестра), као „време највеће концентрације песника трајније и трајне вредности” (М. Павловић), када се бележи модернизација прозног израза и рађа модерна критика. Снажан интелектуални развој често је довођен у везу с културним окретањем Западу (Деретић, Палавестра), превасходно француској литератури. Када је реч о путописима написаним у доба модерне (период од почетка 20. века до Првог светског рата), историја књижевности је као најзначајније истакла *Писма из Норвешке* (1914) Исидоре Секулић. Међутим, од књижевносторијског значаја су и путописи Милорада Павловић *Напуљске шетње*, објављени 1911. године у Српској књижевној задрузи. У раду се анализирају поетички елементи наведених путописа и успостављају паралеле, с циљем сагледавања евентуалног утицаја старијег путописа на млађи, разлога њихове (не)канонизације, али и представљања духа дате епохе.

Кључне речи: *Писма из Норвешке*, *Напуљске шетње*, путопис, север-југ, реализам, српска модерна, импресионизам, натурализам, авангарда.

Пишући о путописима од 1914. до 1940, Владимир Гвозден указује на недостатак интегралних поетичких студија о путопису српске модерне. И, заиста, српска наука о књижевности бележи неколико самосталних ауторских монографија посвећених путописним формама након Првог светског рата (С. Јаћимовић, В. Гвозден, Ж. Дувњак Радић и др). Када је реч о периоду до 1914. године, запажа се одсуство покушаја да се синтетишу поетичке детерминанте путописања.

Уколико се из истраживања изузме Дучићев опус настао претежно након Великог рата (изузетак су *Писма из Швајцарске* – у послератним годинама међана), највећа пажња посвећена је *Писмима из Норвешке* Исидоре Секулић. У периоду с краја 19. и почетка 20. века, међутим, наилази се на

---

* btcolak@yahoo.com

неколико занимљивих путописа о којима је у литератури надасве било речи у оквиру истраживања индивидуалних стваралачких опуса. У наведеном раздобљу у српској књижевности путописе пишу и Марко Цар, и Јелена Димитријевић, и Милорад Павловић, и Милан Прибићевић.

Циљ овог рада је да се покажу сличности и разлике између путописа Милорада Павловића *Нануљске шетње* (1911) и Исидоре Секулић *Писма из Норвешке* (1914), два по много чему различита аутора. Павловић је био мање признат књижевник, али човек близак карађорђевићевској власти¹ (писац првог животописа Петра Првог Карађорђевића, професор кнеза Павла²), који је обављао и функцију обавештајца. Исидора Секулић истакнута је књижевница и културна радница свога времена, која је већ задобила велику пажњу књижевним текстовима, посебно збирком *Сапутници* (1913), и која се налазила ван активних политичких кругова.

Оба ствараоца, дакле, публиковала су своја дела у приближном временском размаку и у оквиру периода у којем су доминирали књижевни и културни обрасци епохе модерне. Отуда ће бити занимљиво успоставити паралелу између њихових дела, али и испитати у којој су мери следили дати поетички модел, односно сагледати разлоге њихове (не)канонизације.

Већ наслови двеју монографија упућују на различите приступе: док Павловић акцентује необавезно кретање и успутна запажања једног пролазника (шетача), дотле се Исидора опредељује за, у то време, уобичајнији поступак именовања путописне монографије, којим се у први план поставља, како то Владимир Гвозден наводи, дискурс обојен интимношћу и субјективношћу (Гвозден 2011). Самим тим, код Исидоре постоји извесни степен „оправдања” за извршену селекцију информација, тачније наилазимо на неку врсту дистанцирања од обухватне слике и подразумевне информативности путописања. Јован Деретић бележи: „*Писма из Норвешке* више су путописни есеј о земљи и народу него путописни извештај о доживљајима и сусретима које је писац имао у тој земљи” (Деретић 2013: 1013).

Избор епистоларног облика путописа не само што омогућује истицање онога што једино аутор сматра значајним, него и дозвољава реминисценције и излете у есејистичка разматрања о проблематици која и нема непосредне везе с земљом у којој се борави. Уз то, форма писма подразумева и постојање адресата коме се писмо упућује. И заиста, у *Путописима из Норвешке* уочава се обраћање путописца (адресанта) адресату у другом лицу јединине, чиме се и директно уводи комуникациони чин с читаоцем својствен романсијерској форми претходних епоха. На тај начин читалац се приближава наратору, а искуство читања чини се интимнијим и мање одвојеним. Истовремено, увођење адресата омогућава дијалог аутора са замишљеним лицем (некада

¹ Павловић је био велики противник Обреновића, који је био осумњичен за учешће у атентату на краља Милана 1899., због чега је осуђен на тринаест месеци затвора. Више о томе види: Живуловић 2004., ДИ–11. (Захвалност за увид у архивску грађу Драгољуба С. Илића дугујем колегиници Лариси Костић.)

² *Нануљске шетње* посвећене су кнезу Павлу, „кога је [М. Павловић] пратио у Италију у својству гувернера” (ДИ–11, 2).

се то чини као дијалог са самим собом), чија је једна од функција и поетичко преиспитивање („Питаћеш ме зашто сам опет на северу, кад има крајева где се гази цвеће из којег шећер каље, и где сунце стену може да ужари и човеку право у срце сија!”, Секулић 1914: 33). И поред тога што се у горњем десном углу – како то норма писма и захтева – наводи месец настанка, употреба другог лица једнине у *Писмима из Норвешке* уочава се на свега пар места.

Наслови упућују на још једну супротност – Павловић пише путопис о земљи о којој је, у српској књижевности, написан највећи број путописа³, а Исидора о земљи која је маргинализована из угла путописања. Међутим, занимљиво је да Павловић, у моменту када културолошки опонира север и југ, наводи управо Норвешку у оквиру пружања стереотипне слике севера и да има сличан доживљај средозменог мора, предела и људи који се потом запажа и у путопису из 1914. године (сивило, суморност, мистика, туга):

Недостаје ведрине, чистоте, топлоте мору и пределима на обали. Небо и море, предели и људи сури, сиви, озбиљни, суморни, као да лежи нека велика мистична туга над свима (Павловић 1911: 36).

Иако би се очекивало да је Павловићев путопис, који је изашао из пера обавештајца и човека блиског власти, обојен идеолошким садржајем и прожет политичким темама којим се подвлаче паралеле са Србијом, то није случај. У његовој путописној прози тек се на једном месту наилази на успостављање паралела између Италије/Напуља и Србије, а и тад се то чини овлаш, без дубљег развијања мисли (изводи се закључак да је Наполитанац рођен политичар, као и Србин, јер у кафани готово сваки човек политизира). У путописима Исидоре пак често се пружају паралеле са Србијом/Средом/Србима. Тако се још на првим странама наилази на констатовање сличности материјалног статуса норвешког и српског народа, с тим што се потом контрастира њихов начин живота (за разлику од Срба, Норвежани и поред сиромаштва држе до реда и чистоће). Указивање на сличности и разлике између два народа Исидора ће провлачити кроз читав текст – некада непосредно подвлачећи паралеле, некада посредно – а свакако се издвају они делови у којима се разматра питање националног језика, те националне и културне проблематике уопште (на пример, о еманципацији жена, статусу уседелица, побратимству народа, психологији уметника итд). У појединим случајевима ауторка ће истаћи повољнији положај домовине (посебно када се говори о богатству природе и присутности људи у човековом окружењу), а у другима Норвешке (рецимо, део о поштењу, чистоћи, нетакнутом простору, незадирању у туђи живот...).

Предмет Исидориног путописа, дакле, нису само норвешка (скандинавска) историја, географија, уметност, култура, језик, људи него значајно место заузимају и Србија и њена историјска позиција, културна проблематика и анализа националног карактера. Реч је о преплитању *хетерослика* и *аутослика* (Лигуори 2015: 11) на које се, у овом облику, не наилази у путопису

³ Више о традицији путописа о Италији види студије О. Ступаревић (1975) и М. Лигуори (2015).

Милорада Павловића. (Код писца *Науљских шетњи* наведено прожимање превасходно је одраз тога што су саме по себи „аутослике присутне у сваком покушају да се култура Другог одређује”, Лигуори 2015: 11).

Политичко-идеолошки тонови и Павловићево искуство обавештајца можда се најјасније ишчитавају у деловима када говори о наполитанским тајним организацијама (партијама) и одређеним маргиналним друштвеним слојевима који су у уској спрези с влашћу:

Овај свет пропалица и бедника има и своје наличје [...] Лазарони могу у политичком смислу у Напуљу по кад и кад да буду велика сила, и да играју велику улогу [...] У политички мутним временима, у државним и политичким кризама, они су нека врста социјалног Везува, који просипа из себе огањ свога беса. Обично бива да су они на страни владе и полиције (Павловић 1911: 42).

Камора је најорганизованија тајна партија. Она влада и управља људима и животом у Напуљу; она господари политичким струјама и мишљењем; она и са штампом има интимне везе [...] њени најважнији чланови и вође често су највиши носници полицијске власти. (Исто: 43) [...] Она је имала не само своје значке, него и своје статуте и свој језик, па чак и своју поезију (Исто: 54).

Поред понирања у тајне друштва и њихово разоткривање, Павловић ће настојати да проникне и у узроке друштвених појава и формирања одређених друштвених карактера, што је типичан реалистички поступак балзаковског типа (видети поглавље „Друштвени полип”). Реалистички приступ доминантан је и када анализира слојеве наполитанског друштва и друштвене нарави или када говори о утицају средине на обликовање човековог карактера. И поред тога што је настојао да пружи реалистички опис, Павловић приликом приказивања грађанина посеже за стереотипом карактеристичним за прозу српске модерне у којој је његов живот „једноставан и празан, и који се једино испољава у надутости и бесмисленом расипању” (Исто: 85). Изван наведеног оквира представљања грађанског идентитета, Павловић неће ићи.

Код оба писца приметно је увођење историјског контекста. И Исидора и Павловић бирају народе који су се дуго налазили у ропском положају, након којег су стекли ослобођење. Притом, Исидора потцртава сличности са Србијом, посебно када говори о страдању зарад туђих интереса, исказујући у тим моментима огорченост („Идите у Аустро Угарску и питајте за српске граничаре. Чућете да нису били поштеђени ни у рату против Француза, ни против Пруса, ни против Италијана [...] али у историји се то забележило као слава те и те ћесарско-аустријске регименте”, Секулић 1914: 145), па отуда не изненађује ни исказивање саосећања према норвешком народу. С тим у вези, Слободанка Пековић говори о Исидорином инсистирању на показивању „култа националне снаге” (Пековић 2001: 20), који се може односити како на српски тако и на норвешки народ.

Овакав вид политичко-историјског коментара, и с тим у вези прибегавање оштром и огорченом тону, не налази се у Павловићевом делу. Слика српског народа у *Науљским шетњама* формира се искључиво на основу једног, критичког коментара (указивање на склоност кафанском политизирању). Па ипак, у моменту душевне екстазе и контемплације – када увиђа пролазност и ништавност свега што је човек створио – у путописцу ће се

пробудити чежња за отацбином (пише је великим словом), породицом и драгом, тачније чежња за припадањем и блискошћу.

И када је о опису природе реч, уочљиве су разлике. Милорад Павловић очаран је лепотама наполитанске природе и променама које се у њој дешавају. Инсистирање на променама у природи које доведе до потпуно измењене слике пејзажа, те описивање једног пејзажа у различитим периодима дана несумњив је утицај поетике импресионизма.⁴

Исидора пак указује на метаморфозу облика једног природног феномена уколико се посматра из различитих углова, па истиче да се „у сваком рукавцу сунце другачије диже” (Секулић 1914: 45), што је пре перспектива особена одређеним авангардним поетикама. Занимљиво, Исидора говори и о добром и о злом лицу (скандинавске) природе, при чему неретко прибегава поступцима симболизације и митологизације пејажа и простора. Тако је Норвешка „земља која је домовина душа, али и свих сурових отпора против понижења сиромаштва и мартирства” (Исто: 8), док скандинавске морске површине задобијају „чудно лице [...] зле воде” (Исто: 7).

Уз то, Исидора се диви Норвежанима што живе далеко од зидова конвенционалности и система културе, препознајући у томе израз „непосредног извора живота”, а то је још једна одлика авангардних књижевности.

С тим у вези, о авангардним тенденцијама Исидориног путописа можемо говорити и због исказивања љубави према примитивности и траговима паганства („Зато што волим земљу где кроз најлепшу слободу културе и науке прошешту сујеверја и задрхће страх примитивних душа”, Исто: 33), те истицања одсуства трагова прошлости и изазивања тренутка „као да је сада све створено”.

С друге стране, у Павловићевом путопису тешко се може говорити о авангардним елементима, премда наратор даје предност субкултури над културом, исказује интересовање за дешавања на улици и подвлачи нетакнутост наполитанске природе од човекове руке. Имајући у виду поетичке карактеристике његовога дела, као и наглашавање социјалне димензије а не уметничког израза субкултурне сцене, ове особености пре су одраз натуралистичког стваралачког концепта.

Оно што спаја Исидору и Павловића јесте стереотипан приказ опозиције север–југ; док је север хладан, мрачан, нем, убоге природе и готово лишен човека, дотле је југ његова супротност (за њега се везује раскалашност, сунце, светлост, топлота, лепота природе), па не изненађује што описујући један предео, оба писца, као контраст уводе онај други (Исидора југ, а Павловић север), с том разликом што Исидору више привлачи север од југа, а

---

⁴ Злата Бојовић примећује: „Већ код њега, на самом почетку XX века, функција пејзажа се богата и шири, и већ у његовој прози издвајају се нови типови пејзажа: фиктивни, „историјски”, психолошки, естетски; пејзаж добија нову функцију – својеврсном персонификацијом симболизује људска стања, илуструје ауторова осећања, филозофију, погледе на живот; појаве у природи добијају снажна симболистичка обележја и служе као паралеле за животне ситуације” (Бојовић 2013: 90).

Павловића југ од севера⁵. Светлана Велмар Јанковић потцртава разлоге Исидориног опредељења: „Први морају да се боре са природом за све што хоће да створе; Север је немилосрдан у својој суровости. Друге је размазило богатство у светлости и лепотама” (Велмар Јанковић 1974: 7), у чему се изнова ишчитавају истрајност и култ националне снаге. Ауторка *Писама*, тако, премда остаје у оквирима стереотипног приказа севера, пружа другачији доживљај и поглед на њега: традиционално негативно вреднована слика севера (обухвата категорију непожељности) уобличава се у ону позитивну, пожељну.

Исидору Секулић и Милорада Павловића приближава и схватање да човеков карактер зависи од поднебља, при чему се посебно наглашава улога сунца у формирању националног темперамента. И Исидора и Павловић сагледавају утицај темперамента норвешког, односно наполитанског човека на уметност.⁶ Ово поимање несумњив је утицај духа епохе, превасходно етнопсихолошких истраживања Јована Цвијића, који је сматрао да „географска средина утиче не само на општи ток историје, на распоред разних цивилизација, на миграције, на етничку поделу, положај и тип насеља већ исто тако непосредно или посредно она утиче на психичке одлике становништва (Цвијић 1966: 347) [...] Непосредни су утицаји географске средине: утицаји земљишта, климе и атмосферских појава (релативна влажност ваздуха, карактер ветрова, топлотне и светлосне појаве) на физиологију и психологију човека” (Исто: 90). У Павловићевом случају несумњив је и утицај поетике реализма.

Слике сурове природе и готово одсуство човека – на чему инсистира Исидора – доводе се у везу с немогућношћу да се развије корен, тачније с мишљу да Норвешка буде ичија колевка (Секулић 1914: 22). Релација сунце – земља – дом последица је не само ауторкиног стереотипног приступа него и поетичког момента епохе српске модерне (нешто измењено тумачење антејског мотива и тезе Мориса Бареса).

Интересантно је и да ствараоци, док описују атмосферу датих поднебља, уводе појам страха. Но и у овом случају, наићи ћемо на различити доживљај аутора, будући да је за списатељку *Сапутника* осећање страха свеprisутно и константно у мирним норвешким пределима, а да Павловић запажа одсуство страха код Наполитанаца, упркос опасности која из природе све време вреба (вулкан). Природа се отуда конструише као један тајанствени, непредвидљиви и опасан простор (и у Исидорином путопису наилази се на опис лавине као израза суровости природе према човеку). Међутим, док Павловић инсистира на лепоти сунца и величанствености природе која обузима човека, у њега утквајући незаборавно искуство, а Напуљ представља јединим од најлепших места на свету, природа је код Исидоре и простор мука, страха и пустоши. Дакле, за оба путописа карактеристичан је опис величанствености

⁵ Иако у *Напуљским шетњама* писац не посвећује већи простор доживљају Норвешке и севера, посредно се може закључити да је он себе налазио у југу, а не северу.

⁶ Истина, Павловић то чини успут, па је тачна констатација да у свом путопису он „мало мари за уметност и културу” (Лигуори 2015: 87)

природе, у који се неретко имплементирају мисао о њеној непредвидљивој опасности и осећање да је човек ситан у односу на њу, чиме се, заправо, обликује слика надмоћи природе.⁷

Заједнички поетички моменат је и интертекстуалност, односно прожимање сопственог путописног текста цитатима других ствараоца. За разлику од Исидоре, чије је дело лишено навођења дотадашњих путописа и литературе о Норвешкој, Павловић уводи говор о најзначајнијим путописима о Напуљу, те самерава сопствени доживљај и искуство с претходницима. Исидора пак у већој мери инсистира на искуству познатих норвешких писаца (мада не само њиховом) и самерава властита запажања у контексту њихових књижевних гласова. Уз то, Павловић се умногоме ослања на поступак својствен реалистичким писцима да у своје дело умеће и делове историјских докумената. Тако, када говори о Дони Марији Д'Авалос, он се користи латинским изворима – списом Пјетра Бардота (Pietro Bardotto).

Поетичко-стилски поступак који се наилази код оба аутора, а везан је за интертекстуалност, јесте уметање стихова песама из народа. Исидора то чини на свега једном месту и то укључујући, занимљиво, стихове из финске традиције, а Павловић бира само оне који припадају наполитанском културном наслеђу. Ритам цитираних песама из народа и тематско-мотивски опус исто тако се разликују, па су стихови у млађем путопису испевани у лаганом ритму и садрже љубавне мотиве (иверје на води упућује на барку коју је младожења направио да би младу одвео својој кући), док се у старијем путопису потенцирају знатно раздраганији ритам и теме слављења живота и љубави (на пример, *Никад тужан, / Вес'о вазда – / Крпна л'мазга, / Жив је газда... или Поче месец из сред мора сјати, / Дај, удај ме, моја мила мати. / „За ког, ћеро?“ А ћерка јој вели: / Дај ме, мајко, за ким срце жели... или Шта ми треба? / Комад хлеба! / А то Бог нам с неба шаље, / Па се одмах крећем даље. / Док је људи, нема глади! / Ко је луда – тај нек ради...*). Једини случај у којем се не наилази на живахан ритам и слављење живота јесу ауторски стихови Торквата Таса, у којима се опева жал за несрећном судбином дона Марије Авалос.

Посебно интересантним чини се избор саговорника-мештанина. Ауторка *Путописа из Норвешке*, попут већине путописаца, посеже за типском ситуацијом случајног сусрета (може бити и одлазак код познаника) и за комуникационим чином који је обојен непосредношћу сусрета, па отуда често води необавезан и насумичан разговор. С друге стране, Милорад Павловић, као обавештајац, том чину приступа знатно другачије – он врши свесни, промишљен избор саговорника. Према његовом мишљењу, лице од кога се може добити највише занимљивих и значајних информација јесте хотелски портир, јер су „они стално у вези са полицијом, а ступају у послове са најразличитијим типовима друштва” (Павловић 1911: 47): „Упознати се и сприја-

⁷ Услед ограниченог простора, из рада ће изостати упоредна анализа Исидориног и Павловићевог доживљаја природе, мада је она изузетно занимљива за истраживање. Више о Павловићевом пејзажу види: Бојовић 2013.

тељити се с њим значило је: бити стављен у могућност да сазнам многе иначе непознате ствари” (Исто: 48).

Исидорин избор епистоларне форме довео је и до другачије организације поглавља у односу на Павловићев путопис. Тако је старији од два текста подељен на девет поглавља, од којих свако садржи већи број мањих целина (потпоглавља), а у којима се засебно разматра, рецимо, карактер Наполитанаца или историја Напуља. У *Писмима из Норвешке* не постоји овакав вид организације садржаја, већ се дате тематске целине преплићу, при чему четири од десет поглавља садрже мото – уводно из А. Ч. Свинбурна, IV и VII из В. Витмена, завршно (X) из А. Самена. Посматрано из овог аспекта може се закључити да је Павловићев путописни текст организован више у традиционалном, реалистичком маниру у односу на Исидорин.

Иако би се због претходно наведеног могло помислити да Павловићев путопис садржи више фактографски дискурс, а да је мање књижеван и поетски, то није тачно. Аутор не само да пружа изузетне поетске описе природе, него и на самом крају путописа, као завршно поглавље, умеће есеј о мору, који је снажног лирског карактера. М. Лигуори истиче:

Овде имамо сугестиван опис мора, али и сведочанство чудноватог утицаја морске појаве на човекову душу. Тиме добијамо редак пример приближавања напуљској осећајности, несвесни покушај да се прикаже судбина Наполитанаца, који живе у рају, али је несхватљиво склон тузи, сети, меланхолији (Лигуори 2015: 88).

Вероватно је најпотпунију анализу завршног поглавља урадила Злата Бојовић, која, између осталог, примећује:

Оквирно, то јесте пејзаж напуљског мора, али, у суштини и у пишевом осећању оно је само подстицај за мисли које га воде у сопствене дубине [...] У посматрању мора Павловић се бави спознајом разлике између спољњег света – предела, на једној, и неслућених садржаја прострства воде, на другој страни (Бојовић 2013: 93).

С аспекта компоновања поглавља, завршни део умногоне одступа од остатка путописа, али га с њим спајају како атмосфера, одређени тематско-мотивски корпус и путопишчев однос према наполитанској природи, тако и особени стилски поступци. Уз то, наведено поглавље има и несумњиво улогу великог финала – каденце⁸ – овог Павловићевог дела.

Оно по чему се наведена два путописа још разликују јесте присуство митске борбе добра и зла која се ишчитава у појединим деловима млађег путописа. Заправо, уочава се да Исидора у приповедању неретко полази од скандинавских националних митова, чија је функција да се посредством одређене симболичне приче интензивира ауторкин и читаочев доживљај датог простора – да се пружи једна митска димензија света којом се изражава, појачава и кодификује веровање, и објашњава настанак једног подручја и судбина његовог народа. Можда је управо најупечатљивији мит о настанку Скандинавије, који се приповеда на првим страницама путописа.

⁸ Више о поступцима каденцирања у првим деценијама XX века види: Ђурић 2022.

Када је о времену писања реч, у *Писмима из Норвешке* не може се са сигурношћу закључити да ли су настала као израз непосредно доживљеног искуства или су последица мемоарског бележења, иако садрже оквирно време настанка, на пример – *крајем августа, месеца септембра* итд, и у самом делу се појављују реминисценције на догађаје из 1912. и 1913. године (Секулић 1914: 63). С друге стране, у појединим деловима Павловићевог текста јавља се реферисање на некадашње путописне записе (на пример, „У свом бележнику сачувао сам ову записку...”, Павловић 1911: 33) због чега се може претпоставити да су написана накнадно, то јест „да постоји временски раскорак између времена приче и времена писања” (Гвозден 2011: 27).⁹

Поредбена анализа два текста, настала у приближном временском периоду, показала је да старији путопис носи у много већој мери утицај реалистичке књижевности и духа позитивизма, као и да је снажно прожет елементима импресионизма (ово се очитује превасходно у описима природе) и натурализма (давање предности субкултури). Упркос томе што није постао део канона, Павловићев текст је занимљив не само због тога што је реч о добром и занимљивом приповедачу, него и зато што је настао из пера обавештајца, што је редак случај у српској култури.

С друге стране, млађи путопис модерне је структуре и у њему се препознају поетички моменти својствени прози *Сапутника*, а које је могуће довести у везу с променом поетичке парадигме и авангардним књижевностима. Отуда је и разумљив поступак његове канонизације у оквиру српске књижевности, јер је *Писмима из Норвешке* Исидора „направила велики искорак у односу на сличне текстове који су објављивани у исто време” (Пековић 2001: 20).

Узимајући у обзир све изнесено, може се закључити да су *Напуљске шетње* вредан документ у сагледавању развоја наше путописне књижевности, а да је Исидора зачетница модерног облика путописа, чији циљ није приказивање једне средине нити разоткривање система функционисања друштва – као што је то код Павловића – него самоспознаја и начин да се одгонетне животни смисао, с тим што се ишчитавају и димензије политичке и националне имагинације.

ИЗВОРИ

ДИ–11: Збирка Драгољуба С. Илића, ДИ–11 (година 1962). Архив Србије.
Секулић 1914: И. Секулић, *Писма из Норвешке*, Београд: С. Б. Цвијановић.
Павловић 1911: М. Павловић, *Напуљске шетње*, Београд: СКЗ.

⁹ О процесу настанка Павловићевог путописа види: Бојовић 2013: 88.

ЛИТЕРАТУРА

- Бојовић 2013: З. Бојовић, *Напуљске шетње* Милорада Павловића, у: *Acqua alta*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Велмар Јанковић 1974: С. Велмар Јанковић, Предговор, у: *Исидора Секулић, избор*, Београд, 1974.
- Гвозден 2011: В. Гвозден, *Српска путописна култура 1914–1940*, Београд: Службени гласник.
- Деретић 2013: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Зрењанин: Sezam book.
- Ђурић 2022: М. Ђурић, Трансмусикализација текста: музика српске модернистичке књижевности, Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Живуловић 2004: Ж. Живуловић, *Ненаписани мемоари Милорада Павловића Крпе*, Београд: Мегатренд универзитет римењених наука.
- Лигоури 2015: М. Liguori, *Vedi Napoli e poi tuori. Napulj u srpski putopisima od 1851. do 1951. godine*, Београд: Službeni glasnik.
- Палавестра 2013: П. Палавестра, *Историја модерне српске књижевности*, Београд: Службени гласник.
- Пековић 2001: С. Пековић, Путопис – условљеност жанра, у: *Књига о путопису*, Зборник радова, С. Пековић (ур.), Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Ступаревић 1975: О. Ступаревић, Српски путописи о Италији, у: *Упоредна истраживања I*, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Цвијић 1966: Ј. Цвијић, *Балканаско полуострво и јужнословенске земље*, Београд: Завод за издавање уџбеника.

Bojan T. Čolak

A PARALLEL BETWEEN MILORAD PAVLOVIĆ'S AND ISIDORA SEKULIĆ'S
TRAVELOGUES

(Summary)

This paper aimed to point out similarities and differences between *Walks through Naples* travelogue (1911) written by Milorad Pavlović and *Letters from Norway* travelogue (1914) written by Isidora Sekulić, the two authors dissimilar in many ways producing their pieces of writing within the same poetic paradigm.

The comparative analysis of the two texts written in an approximate time, showed that the older travelogue carries the influence of realistic literature and the spirit of positivism to a much greater extent and that it is significantly imbued with the elements of impressionism (noticed primarily in the descriptions of nature) and naturalism (giving preference to subculture). Despite the fact that it has not become the part of the canon, Pavlović's text is not only interesting because he is a good and interesting narrator, but because his text is written by an intelligence officer which rarely happens in Serbian culture.

Keywords: *Letters from Norway*, *Walks through Naples*, travelogue, North–South, realism, serbian modern, impressionism, naturalism, avant-garde.